

“OKULLARDA REHBERLİK YÖNELTME KAVRAMI ÇERÇEVESİ İÇİNDE SINIRLANDIRILABİLİR Mİ?” SORUNUNA İLİŞKİN GÖRÜŞLER*

Dr. Sirâl ÜLKÜ**

Bu sorunu ele alırken önce rehberliğin yurdumuzdaki tarihçesine kısaca göz atmak, sonra Milli Eğitim Sistemimizde bugünkü uygulamalara yön veren bazı önemli kanun, yönetmelik, Bakanlık genelgeleri ve Şûra kararları çerçevesinde Rehberlik, Psikolojik Danışma ve Yöneltilme kavramlarının nasıl yer aldığına örneklerle değinmek istiyorum. Böyle bir yaklaşım yapmaktaki amacım Milli Eğitim Felsefemiz içinde daha henüz bu kavramların belli bir sistematik içinde yerleşmediğini göstermek ve okullarda rehberliğin, yurdumuzda da ana eksen olarak Psikolojik Danışma boyutunda yerleşip gelişmesi doğrultusunda eleştiri ve öneriler getirmektir.

Rehberliğin yurdumuzdaki gelişme tarihçesini incelediğimizde birkaç belirgin nokta dikkatimizi çeker. Bunları kısaca şöyle özetleyebiliriz:

- 1- Rehberlik kavramı eğitimimizdeki program ve uygulamalara 1950 yılları başında ve daha çok o dönemdeki Türk-Amerikan işbirliği çerçevesinde Amerikan eğitiminin etkisi ile girmiştir. O yıllarda A.B.D.deki rehberlik anlayışının henüz bugünkü gelişimsel, dinamik ve varoluşçu öğeleri taşımadığını ve daha çok eğitime yardımcı ve psikometrik yöntemlere dayalı bir yöneltilme, yerleştirme hizmeti niteliğinde olduğunu hatırlatmakta yarar vardır.
- 2- 1950'lerde yurdumuzda rehberliğe karşı başlayan ilgi, rehberliğin “eğitsel ve kişisel problemleri çözme” hizmeti olarak kavramlaştırılmasıyla belirlenecek bir gelişmeye öncülük etmiştir.

* Boğaziçi Üniversitesinde 28-30 Nisan 1977'de yapılan REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMA HİZMETLERİ SEMİNERİNE sunulan konuşma metni

** Eğitim Psikolojisi Bölümü Öğretim Görevlisi

Böyle bir kavramlaştırma rehberlik konusunda kısa süreli kurs ve seminerlere katılan öğretmenlerden bile öğrencilerin okuldaki başarısızlık, disiplin ve çeşitli psikolojik uyumsuzlukları gibi sorunları karşısında etkili “çareler” bulmalarını isteyen bir tutuma yol açmıştır.

- 3- 1955’te Ankara ve İstanbul’dan başlamak üzere çeşitli illerimizde Rehberlik ve Araştırma Merkezleri kurulmuştur. Bu merkezlerdeki hizmetlerin daha büyük bir oranda özel eğitim boyutunda (a) tanılayıcı ve tedavi edici (b) düzeltici (remedial) alanlarda yoğunlaştığı ifade edilebilir. Rehberlik ve Araştırma merkezlerinin okullardaki rehberlik hizmetleri ile ilişkileri, varsa bile, çok yüzeysel kalmaktadır.
- 4- Meslekî rehberlik kapsamı içinde düşünülebilecek hizmetler 1950’lerde okullarımızda bir gelişme göstermemiştir. En belirgin olarak İş ve İşçi Bulma Kurumu bünyesinde bazı olumlu girişimler yapılmışsa da bunlar kısa ömürlü olmuştur.
- 5- Ülkemizde 1960’da başlayan dönem bir kalkınma aracı olarak Türk Milli Eğitiminin önem ve etkililiğine yeni bir vurgu getirmiştir. Plânlı kalkınma dönemine girildiğinde ekonomik gelişmenin gerektirdiği insangücü yetiştirme zorunluluğu, eğitim süresi sonunda ortaya çıkan istihdam sorunları, bireylerin eğitim isteklerini toplumun ve ekonominin ihtiyaçları doğrultusunda kanalize etmenin gerekliliği, ayrıca yüksek öğrenim olanaklarının artan talep karşısında sınırlı kalışı gibi nedenler bu dönemde Milli Eğitimde yapılan yenileştirme hareketlerinin *Yöneltme* olarak nitelendirilen bir eksen üzerine oturtulmasına yol açmıştır.

Özetlersek yurdumuzda 1950’lerde başlayan rehberlik çalışmaları önceleri “problemlere ve çözümlerine dönük” bir nitelik göstermiş bugün ise daha çok yöneltme eksenini doğrultusunda bir kavramlaştırma içine sokulmuştur.

1970’de toplanan ve öğrencilerin çeşitli programlara yöneltilmesi kavramını getiren VIII. Milli Eğitim Şûrası kararları arasında yer alan şu ifade ele aldığımız sorunla ilişkisi açısından ilginçtir:

“Zorunlu öğrenimin devamı ve orta öğretimin birinci devresi olan ortaokul gözlem ve yöneltme kurumu niteliğinde tek tip bir okuldur. Bu okulda öğrencilere seçmeli dersler, ders dışı eğitsel ve sosyal faali-

yetler, öğretmen-veli ilişkileri, sürekli gözlemler ve *rehberlik yolu* ile yeteneklerini anlama ve çeşitli programlara yöneltme bakımından yardımcı edilir”.

Burada rehberliğin kendine özgü yöntem ve tekniklere sahip bir eğitim ögesi ve süreci olarak değil de sayılan diğer faaliyetler gibi sadece bir yol niteliğinde kavramlaştırılması dikkati çekmektedir.

Yöneltme, gerek 24 Haziran 1973’de yürürlüğe giren 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda gerekse daha sonra 1974’de toplanan IX. Milli Eğitim Şûrası kararları arasında eğitimimizin temel ilkelerinden biri olarak şu ifadeyle yer almıştır:

“Yönetme:

Fertler, eğitimleri süresince, ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda çeşitli programlara ve okullara yöneltilerek yerleştirilir.

Milli Eğitim Sistemi, her bakımdan bu yöneltmeyi gerçekleştirecek biçimde düzenlenir.

Yöneltme ve başarımın ölçülmesinde rehberlik hizmetlerinden ve objektif ölçme ve değerlendirme metotlarından yararlanılır”.

Bu ilkenin iletmiş olduğu yaklaşım biçimi bireyi edilgin kılan bir anlam taşımaktadır. Oysa çağdaş rehberlik ve psikolojik danışma anlayışına göre bireyin yöneltmesi değil; kendini ve çevresini algılaması, değerlendirmesi çerçevesinde bireyin benliğine en uygun gördüğü tercih, seçim ve davranışlara yine kendi karar ve plânları doğrultusunda YÖNELMESİ sözkonusudur. Milli Eğitimimizde yöneltme kavramının eğitsel ve meslekî rehberlik yaklaşımları dışında ele alınması; ki bu durumu ilkedeki son ifade, “yöneltmede rehberlik hizmetlerinden yararlanılması” ifadesi, açıkça belirlemektedir; bugünkü bilimsel görüş ve araştırmalara ters düşmektedir. Şu halde yöneltmede rehberlik hizmetlerinden yararlanılması değil, okullarda ancak bir rehberlik programı çerçevesinde yöneltme (orientation) faaliyetlerinin yapılması sözkonusudur.

Yine yöneltmeyle ilgili olarak bir başka örneği ele alıp irdeleyelim. 24 Haziran – 4 Temmuz 1974 tarihleri arasında toplanan ve “Programlar ve Öğrenci Akışını Düzenleyen Kurallar” konusunda çalışmalar yapan IX. Milli Eğitim Şûrası özünü yöneltme ilkesinden alan bazı esaslar getirmiştir. Bu esasların uygulamaya konulmasıyla ilgili 11108

sayılı genelgede “yöneltilmenin yalnız bir noktada yapılmayacağı fakat temel eğitiminden başlayarak bütün ortaöğretim süresi içinde gelişerek oluşacağı” öngörülmüştür. Bir devamlılık fikri ve ilkesinin eğitime yön verici nitelikte ifadelendirilmiş olması kuşkusuz rehberlik ve psikolojik danışma anlayışı ile tam bir tutarlılık içindedir; yalnız bu devamlılığın yine yöneltilme ile sağlanması fikri bireyin gelişimindeki doğal devamlılık ve bütünleşme özellikleriyle bağdaşmamaktadır. Şunu vurgulamak gerekir ki bireyin davranışlarındaki devamlılık ve bütünleşmenin kaynağı yine bireyin kendisidir. Şu halde rehberlik gibi bir hizmette esas kaynağa inmek, bu kaynağın harekete geçişine ve kendini yönlendirişine yardımcı olmak ana hedef kabul edilmelidir.

IX. Milli Eğitim Şûrasında getirilen yeni esaslar arasında dikkat çeken ve rehberlikle ilişkileri açısından irdelenmesinde fayda görülen ifadeler de şunlardır:

“Değerlendirme sistemi açısından öğrencileri başarılarına göre yöneltilmenin ve teşvik etmenin esas kabul edilmesi,

“Değerlendirmenin çok yönlü ve kapsamlı olması; değerlendirme sonuçlarının ‘toplular dosyası’ya da ‘gelişim karnesi’ düzeni içinde toplanması ve gerekli yöneltilme çalışmaları ile duyurma ve kararlarda bu dosyadan yararlanılması,

“Değerlendirmenin, öğrencilerin kendileri ve velileri dahil tüm ilgililerin katıldığı bir süreç olarak ele alınması ve öğrencilerin bu süreçten kendilerini tanıma açısından yararlanmaları”.

Örneklerde ifade edilen ve değerlendirme ilkeleri açısından ileri, modern bir yaklaşımı simgeleyen bu esasların eğitim sisteminde kimler tarafından nasıl yürütüleceği sorununa açıklık getirilmemiş olması dikkat çekicidir. Öğrencilerin başarılarından ne kastedilmektedir? Başarı nasıl tanımlanacak ve başarıya göre yöneltilme nasıl yapılacaktır? Değerlendirmenin çok yönlü ve kapsamlı olmasını; ayrıca değerlendirilmenin bir süreç olarak ele alınmasını ve öğrencilerin bu süreçten kendilerini tanıma açısından yararlanmalarını kimler, hangi etkinlikler içinde nasıl sağlayacaklardır? Modern okul sisteminin bu sorulara cevap getirecek, değerlendirme sürecini yukardaki esaslar çerçevesinde oluşturabilecek işlevsel ögesi, kuşkusuz Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleridir. Nitekim bugün okullarımızdaki değerlendirme sisteminin daha çok öğretmenlerin derslerinde yaptıkları yazılı sınav sonuçları belirlenen ve her kanaat döneminde karnelere işlenen başarı notları ile sınırlı kalışını bir bakıma rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin yeterli bir düzeyde olmayışına bağlayabiliriz.

IX. Milli Eğitim Şûrası Kararları Gereğince 1974-1975 Öğretim Yılı başında uygulamaya konan ve hâlen yürürlükte bulunan esasları da kısaca özetleyerek ele almada yarar olabilir. Rehberlik ve Eğitsel Çalışmaların resmî ve özel bütün ortaokullarda ve genel, meslekî ve teknik nitelikteki bütün ortaöğretim okullarında şu esaslara göre düzenlenmesi ve yürütülmesi öngörülmüştür:

- 1- "Her okul müdürü... suretiyle kendi okulunda uygulanacak *Rehberlik ve Eğitsel Çalışmalar Programını* hazırlar..."
- 2- "Okulun Rehberlik ve Eğitsel Çalışmalar genel programı çerçevesinde olmak üzere, her okul müdürü, gereğinde öğretmenler kurulunun da görüşünü almak suretiyle öğretmenleri görevlendirmeye yetkilidir."
- 3- "Rehberlik ve Eğitsel Çalışmalarla görevli öğretmen kendi uygulayacağı yıllık çalışma plânını hazırlar... Bu plân okul müdürlüğünce incelenip onaylandıktan sonra uygulanır..."
- 4- "Rehberlik ve Eğitsel Çalışmalar'da görevlendirilen her öğretmene *sınıf öğretmenliği görevi* adı altında, haftalık en çok ders saati sayısını geçmemek şartıyla, branş dışı olarak, haftada üç saat ek ders ücreti ödenir."
- 5- "Rehberlik ve Eğitsel Çalışmalar her okulun olanak ve koşullarına göre, haftalık ders programında gösterilen ders saatleri içinde veya dışında yürütülebilir."

Bu esaslarda dikkati çeken en belirgin noktalar şöyle tartışılabilir: Rehberliğin, Eğitsel Kol çalışmaları ile aynı program çerçevesinde yer almış olması, Türk Milli Eğitimini öğretim ve yönetim ögeleri ile birlikte bütünleyen bir üçüncü öge niteliğini kazanmasına ters düşmektedir.

İkinci bir nokta da, öğretmenlerin gerekli hizmet-içi eğitim yoluyla rehberlik uygulamalarında görev almaya hazırlanmaları için ön çalışmalar yapılmış olmadığı halde, okul müdürlerine öğretmenleri bu konuda görevlendirme yetkisinin verilmesidir. Oysa rehberlik hizmetlerinde "yetki" ve "zorunluluk" gibi etmenler mümkün olduğu kadar geri plânda kalmalı, "gönüllülük" ve "yeterlilik" daima esas olmalıdır. Tartışılması gereken bir başka nokta ise *sınıf öğretmenliği* görevi ile ilgilidir. Bu hizmet karşılığında öğretmenlere ek ders ücreti ödenmesi, bir hizmetin karşılanması anlamını taşıdığından, rehberliğin eğitim sistemimize özel bir hizmet tanımı içinde yerleşmesine katkıda bulu-

nabilir. Ancak sınıf öğretmenliği hizmetinin tanımı çok geniş tutulmuştur. Bu konudaki Bakanlar Kurulu Kararnamesinde Rehberlik ve Psikolojik Danışma faaliyetleri dahil “Öğrenci Kişilik Hizmetleri” başlığı altında sayılan görevlerin “sınıf öğretmenliği görevi” kapsamında içinde olduğu belirtilmektedir. Rehberlikte ancak bir grup rehberliği tekniği niteliğinde kabul edilen ve bu yılki uygulamalarda bazı okullarda haftalık ders çizelgesinde zaman da ayrılmayan sınıf öğretmenliği kapsamının bu denli geniş tutulması okullarımızda psikolojik danışma gibi bir uzmanlık hizmetinin gelişmesi üzerinde olumsuz etki yapabilecek bir boyutta görünmektedir. Son bir nokta da okullarda rehberlik çalışmalarıyla ilgili programın düzenlenmesi ve denetlenmesinde okul müdürlerine uzmalık gerektiren görevler yüklenmiş olmasıdır; ayrıca kendilerine okul dışından ne gibi yardımlar yapılacağı belirlenmiş değildir. Okul müdürünün rehberlik işiyle de görevlendirilmesinin bir bakıma doğal kabul edilmesine bir başka çarpıcı örnek de “Ortadereceli Okullarda Rehberlik Servislerinin Kuruluşu ve Görevleri ile ilgili Bazı Esaslar”ı belirleyen genelgede görülmektedir. Bu genelgede aynen şu ifade vardır: “Danışman Rehberlik görevi, küçük okullarda müdür tarafından da yapılabilir. Danışman rehberin bir müdür yardımcısı olması da kabildir. Ancak, bu kimsenin ve grup rehberlerinin öğrencilere ceza da vererebilen disiplin kurulunda üye olmamaları gereklidir.” Bu ifadede görüldüğü gibi yönetimle rehberlik ancak tek bir boyutta, yani disiplin kurulu üyeliği açısından ayrı tutulmuştur. Oysa, yönetimle rehberliği aynı kişilerin görev alanı içinde birleştirme, uygulamada pek çok rol çatışmalarına neden olmakta ve rehberliğin okullara bir uzmanlık hizmeti olarak yerleşmesini engellemektedir.

Buraya kadar verilen örnekler Türk Millî Eğitim Sisteminde, Rehberliğe gereksinme duyulduğunu, ancak rehberliğin bir yönden öğretmenlik, diğer yönden de yöneticilik görev alanları kapsamı içinde yürütülebileceği kanısının da egemen olduğu izlenimini yaratacak nitelikte görünmektedir. Ana eksen olarak Yönelme gibi bir kavram ve ilkenin kabul edilmiş olması da Millî Eğitimimizin Rehberliğe ilişkin diğer bir belirgin niteliği görünümündedir. Şunu açıkça ifade etmek gerekir ki Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri, öğrencilerin eğitim sistemi içinde çeşitli programlara yerleştirilmelerini, dikey ve yatay bir takım geçişler yapmalarını sağlamada ve özellikle de yüksek öğrenimin önündeki birikimi azaltmada etkililiğinden fayda umulan bir yönelme sistemi ile özdeş tutulamaz. Çağdaş Rehberlik ve Psikolojik Danışma anlayışı çerçevesinde yönelme, daha çok grup düzeyinde yürütülen ve öğrencilere önlerindeki bir takım eğitsel-meslekî

seçenek ve olanaklar hakkında bilgi vermeyi amaçlayan bir yöntemdir. Meslekî rehberlik alanının önde gelen araştırmacı ve kuramcılarında biri olan Super'a göre yönlendirme erken başlamalı, yaşamın ileri dönemlerine kadar devam etmeli; demokrasiyi gerçekleştirecek nitelikte olmalıdır ve yönlendirme (orientation) çerçevesinde verilen bilgiler bireyler tarafından özümmlenebilmelidir; bu bilgiler kişisel, öznel anlamlara dönüştürülmelidir. Yönlendirmeyi de içeren çağdaş meslekî rehberlik ve danışmanlık alanı, ana eksen olarak gelişim boyutuna dayandırılmakta ve odağında bireyin benlik kavramı bulunmaktadır. Super'a göre meslekî gelişim süreci temelde bir benlik kavramı geliştirme ve benliğini gerçekleştirme çabasıdır; dolayısıyla meslekî rehberlik bir yönden yetenek ve ilgilerin oluşması sürecine, diğer yönden ise gerçeğin sınanmasına ve benlik kavramının gelişmesine yardımcı niteliğinde olmalıdır. Meslekî rehberlik çerçevesinde de bugün artık böyle bir yardımcı etkenli biçimde psikolojik danışma süreci içinde verilebileceği görüşü yaygınlaşmıştır. Şu halde okullarımızda öğrenciye kendi bütünlüğü ve öznelliği içinde yaklaşabilmeyi amaç edinerek rehberlik hizmetlerinin ana eksenini, günümüzde artık pek kolaylıkla kişisel ve eğitimsel-meslekî danışmanlık diye iki türe ayıramadığımız, psikolojik danışmanlık olarak belirlemek gelecek için daha olumlu bir adım niteliğindedir. Böyle bir kabul bizi doğal olarak, okullarda görev alacak psikolojik danışmanların eğitimi sorununa ulaştırır. Bu sorun ise ayrı bir konu olarak ele alınacak niteliktedir. Teşekkür ederim.